

Hoveniers kunnen zich met groen erfgoed onderscheiden

De groene erfgoedsector professionaliseert. Onlangs is alle praktische kennis over het beheer van historisch groen gebundeld. Daarnaast biedt de provincie Gelderland hoveniersbedrijven de mogelijkheid om zich als erfgoed specialist te registreren. Zo word je goed vindbaar voor opdrachtgevers. Twee erfgoedmannen van het eerste uur leggen de ontwikkelingen uit.

Tekst Miranda Vrolijk
Beeld Gardien de Nooy

„Kijk, wij blèren dat al heel lang, maar nu hebben we bewijs”, stelt Kees Beelaerts van Blokland, erfgoedhovenier in hart en nieren en gevestigd in Vreeland. „Bewijs dat een erfgoedhovenier zijn vak echt anders uitoefent dan een gewone hovenier.” Hij doelt op de recentelijk vastgestelde Uitvoeringsrichtlijn Hovenierswerk historische tuinen en parken van de stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM). Een hele mond vol, daarom ook wel kortweg URL genoemd (zie kader). In dit document wordt van alle mogelijke beheerklussen waar groen erfgoed om vraagt, omschreven hoe het werk moet worden uitgevoerd: van de verzorging van kuipplanten tot het onderhoud van waterpartijen. Het document is in eerste instantie bedoeld als instrument voor de opdrachtgever. Die kan daarmee een betere opdracht verstrekken aan het bedrijf dat hij in dienst heeft.

Ruurd van Donkelaar uit Koekange, ook al zo'n fervent liefhebber van histo-

risch groen was de auteur van de URL. Zowel hij als Beelaerts van Blokland zijn eveneens nauw betrokken bij de Kwaliteitsregeling Kennis & Kunde Groen Erfgoed van de provincie Gelderland, die sinds eind vorig jaar van kracht is. „Het is maar een klein wereldje, dat historisch groen”, verklaren ze beiden hun betrokkenheid. De Gelderse kwaliteitsregeling is wezenlijk anders dan de URL, het is een beoordelingsrichtlijn benadrukken de twee, en geen uitvoeringsrichtlijn zoals die van de ERM. Met de kwaliteitsregeling wordt het kaf van het koren gescheiden.

Hoveniersbedrijven kunnen zich aanmelden om beoordeeld te worden. Wanneer dit positief uitpakt, worden ze opgenomen in een openbaar (online) register van de Monumentenwacht Gelderland. Deze bedrijven worden hiermee richting opdrachtgevers aanbevolen als bedrijven door wie je je mooie cultuurhistorische groen met een gerust hart kan laten onderhouden (zie kader). Overigens heeft stichting ERM een soortgelijke beoorde- >

Zowel 'hagen, topiaria en berceaus' als 'historische gazons en grasland' zijn onderwerpen die in de Uitvoeringsrichtlijn Hovenierswerk historische tuinen en parken worden besproken.

lingsrichtlijn momenteel ter inzage liggen, hij is alleen nog niet vastgesteld.

Stinzen zaaien met de bladblazer

De URL is volgens Beelaerts van Blokland en Van Donkelaar een buitengewoon waardevol document omdat alle beschikbare informatie over het beheer van groen erfgoed voor het eerst is gebundeld. „Die kennis was er niet of alleen fragmentarisch aanwezig”, zegt Beelaerts van Blokland. Van Donkelaar vult aan: „Wanneer een hovenier iets over bijvoorbeeld stinzenplanten of kuipplanten zoekt, dan kan hij wel her en der in een boekje wat vinden, maar niet in één boek alles.” „Bovendien is die informatie vaak heel beschrijvend”, zegt Beelaerts van Blokland, „Hoe je praktisch op een verantwoorde manier cultuurhistorisch groen beheert, dat staat nergens.” Daarnaast is in de URL ook mondelinge informatie opgetekend. Beelaerts van Blokland brengt een voorbeeld ter sprake waar zelfs hij en Van Donkelaar van hebben geleerd: zo gebruikt een van de huidige tuinbazen de bladblazer om het zaad van stinzenplanten over het gazon te verspreiden. „Hierdoor ontstaat binnen de aanwezige stinzenvoorraad een grotere diversiteit, met subtiele kleurverschillen.” Van Donkelaar: „Meestal wordt het gewoon opnieuw volgeplant, want er zijn maar weinig mensen die weten dat stinzenbollen ook zaad zetten.”

Het tekent ook precies waarin een erfgoedhovenier verschilt van een 'gewone' hovenier. „De erfgoedhovenier is onderdeel van een tijdslijn, hij is onderdeel van het dynamische proces tussen natuur en cultuur, dat in historische tuinen soms al eeuwenlang plaatsvindt”, zegt Beelaerts van Blokland. Daarom zijn een beheervisie en -plan ook zo belangrijk, om het beheerproces vast te leggen voor de volgende generatie, evenals het samenspel tussen opdrachtgever en opdrachtnemer.

Beelaerts van Blokland: „De uitvoeringsrichtlijn van de ERM wijst de opdrachtgever op zijn verantwoordelijkheid om een hovenier te kiezen die het

Foto's boven: Een erfgoedhovenier oefent zijn vak anders uit dan een 'gewone' hovenier. Volgens Van Donkelaar en Beelaerts van Blokland levert de recentelijk vastgestelde 'Uitvoeringsrichtlijn Hovenierswerk historische tuinen en parken', voor het eerst bewijs hiervoor.

De tuindienst van Kasteel Middachten in De Steeg is één van de vier organisaties die door provincie Gelderland zijn beoordeeld. De tuindienst is gekwalificeerd voor alle acht vakdisciplines waarin het groene erfgoedwerk is onderverdeeld, en is opgenomen in het online register van de Monumentenwacht Gelderland.

werk volgens de URL uitvoert.” En dat is broodnodig volgens de twee, omdat buitenplaatsen nogal eens wisselen van eigenaar en bovendien allang niet meer door één hovenier worden onderhouden, waardoor kennis over de groene rijksmonumenten wegsijpelt. Maar ook gemeenten kunnen hun voordeel doen met de URL, vinden de twee, want die hebben ook veel historisch groen in onderhoud. „Denk aan pastorietuinen, stadsparkjes, historische boerenerven, begraafplaatsen en villatuinen”, somt Van Donkelaar op. „Dat hoeven dan niet eens beschermde rijksmonumenten te zijn, maar het is wel heel waardevol groen.”

Wonden door motorkettingzaag

Om te illustreren wat er fout kan gaan als er zonder erfgoedbril naar het onderhoud wordt gekeken, noemt Beelaerts van Blokland een rij leilindes die onlangs in zijn eigen woonplaats Vreeland is gesnoeid. Met de motorkettingzaag welteverstaan. Die leilindes zijn onderdeel van een reeks overtuinen langs de Vecht en minimaal 150 jaar oud. „Wil je dat goed doen, dan moet je iedere tak op zich zagen of knippen en het liefst met de hand. Nu is door de motorkettingzaag de bast op sommige plekken ook weg-

gezaagd. De bomen hebben nog jaren last van die wonden. Hoe simpel kan het zijn? En toch gaat het verkeerd.”

Om het opdrachtgevers makkelijker te maken om een terzakekundig bedrijf te kiezen voor het onderhoud van historisch groen, heeft de provincie Gelderland de kwaliteitsregeling Kennis & Kunde Groen Erfgoed ontwikkeld. Tegelijkertijd is het voor hoveniersbedrijven een manier om zich als erfgoedexpert te onderscheiden. Tegen een geldbedrag van een paar honderd euro kunnen ze zich laten beoordelen. Het mes snijdt dus aan twee kanten. Vorig jaar heeft de provincie als pilot drie hoveniersbedrijven en een tuindienst beoordeeld. Van Donkelaar was een van de beoordelaars van de bedrijven; Beelaerts van Blokland zat in de commissie die vervolgens het beoordelingsrapport onder de loep nam. „Alle lof voor provincie Gelderland”, benadrukt Beelaerts van Blokland, „Zij vinden hun groene monumenten dusdanig belangrijk, dat zij deze kwaliteitsregeling in het leven hebben geroepen.” Opdrachtgevers die bij de provincie een subsidieaanvraag doen voor restauratie of herstel van hun buitenplaats of landgoed, maken een grotere kans hierop als zij een gekwalificeerd bedrijf in de arm nemen. Op die manier heeft de provincie

Uitvoeringsrichtlijn Hovenierswerk historische tuinen en parken

Voor het hovenierswerk in historisch groen is een uitvoeringsrichtlijn opgesteld door de Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM). Net zoals deze netwerkorganisatie voor werkzaamheden aan het rode erfgoed (bijvoorbeeld leidekken, rietdeken of historisch metselwerk) uitvoeringsrichtlijnen heeft opgesteld. Dit gebeurde op initiatief van de Vereniging van Erfgoedhoveniers. Onderwerpen die aan bod komen zijn onder meer: waterpartijen en waterlopen, kleine bouwkundige elementen zoals pergola's en tuinbeelden, historische heesterbeplantingen, boomgaarden, fruitcollecties, moestuinen, kuipplanten en stinzenbeplanting. Opdrachtgevers, overheden en adviseurs kunnen aan de hand van de richtlijn helder en eenduidig werkopdrachten omschrijven. De stichting ERM werkt ook aan een lijst van 'Erkende hoveniersbedrijven' net zoals ze nu 'Erkende glazeniers, rietdekkers en smederijen' heeft. De Beoordelingsrichtlijn 'Groen erfgoed' die hiervoor is opgesteld ligt tot 23 mei ter inzage, zie www.stichtingerm.nl.

meer zekerheid dat dit kwalitatief goed wordt uitgevoerd.

Hoveniersbedrijven kunnen zich op acht vakdisciplines laten beoordelen: van het specialisme hagen, topiaria en berceaux tot het onderhoud van grasland, gazon en bermen. Hiermee wil de provincie het ook voor kleinere bedrijven en adviesbureaus aantrekkelijk maken om zich te laten toetsen. Die hebben wellicht niet alle uitvoeringstechnieken in huis, maar zijn wel op een van de acht vakdisciplines deskundig.

Voor de beoordeling van de hoveniersbedrijven bezoeken de beoordelaars één of twee referentieprojecten, daarnaast gaan ze een dag lang in gesprek met zowel het kantoorpersoneel als de uitvoerende medewerkers. Met name die laatste gesprekken wegen zwaar. „Het gaat om de uitvoerkwaliteit, dus de kennis en de betrokkenheid van het personeel op de werkvloer zijn bepalend”, legt Van Donkelaar uit. Hoewel er een pakket papier aan objectieve criteria onder de arm meegaat, bestaat de beoordeling heel nadrukkelijk niet uit het afvinken van een checklist, maar uit een gesprek. Van Donkelaar illustreert dit met het voorbeeld van een hovenier

die tijdens een bezoek oude fruitbomen aan het snoeien was. „Aan de manier en het enthousiasme waarop zo iemand vertelt waarom hij de ene tak laat zitten - er nestelde namelijk een uil in - en de andere niet, merk je gauw genoeg of iemand betrokken is bij zijn vak en of hij kennis van zaken heeft.”

Opleiding in de maak

Wat uit de pilot met name naar voren kwam, is dat de vier bedrijven een opleiding missen, een waar hun personeel echt de specifieke historische beheertechnieken kan leren. „Als uit de beoordeling verbeterpunten volgen, waar kunnen ze hun personeel dan laten opleiden? Nergens!”, stelt Beelaerts van Blokland. „In de huidige hoveniersopleidingen komt het beheer van groen erfgoed nauwelijks aan bod en de HAS-opleiding Groen Ruimtelijk Erfgoed in Den Bosch is ten eerste te theoretisch en ten tweede een veel te grote tijdsinvestering.” Van Donkelaar voegt toe: „Je kunt niet van bedrijven vragen dat ze hun medewerkers een fulltime opleiding laten volgen” Daarom heeft de provincie Gelderland besloten om in samenwer-

king met de Vereniging van Erfgoedhoveniers zelf een opleiding in het leven te roepen.

Een van de onderwerpen die in de cursus aan de orde komt, is het leren kijken en signaleren. Als voorbeeld noemt Beelaerts van Blokland wat grijzige rotsjes die je als uitvoerende tijdens het werk in een bos kunt tegenkomen. „Dan moet je daar niet zomaar aan voorbij lopen, maar nieuwsgierig worden, wellicht dat ze daar in een context liggen en onderdeel zijn van een zogenoemd ‘Cement Rustique’.” „Je kunt je opdrachtgever hierop attent maken”, vult Van Donkelaar aan. „Aan hem is dan de keuze of hij er wat mee doet of niet.”

Een ander onderwerp dat in de cursus behandeld wordt, is historische materialen. „Stel dat je een pad moet vervangen in een tuin met een gemengde stijl, dan is het aan de uitvoerende om na te gaan welke materialen er in die periode werden gebruikt om de spreidlagen van de fundering te maken. Gewoon wat puin kiepen is er als erfgoedhovenier niet bij”, aldus Beelaerts van Blokland. Het streven is dat dit najaar nog de eerste cursus, die zo'n drie tot vier dagen zal duren, van start gaat. <

Met name de vakbekwame uitvoering van het hovenierswerk staat centraal in de Kwaliteitsregeling Kennis & Kunde Groen Erfgoed van de provincie Gelderland.

Kwaliteitsregeling Kennis & Kunde Groen Erfgoed

Deze regeling is op initiatief van de provincie Gelderland ontwikkeld. Bedrijven die zich richten op het groene erfgoed, kunnen zich aanmelden om zich te laten kwalificeren voor de kwaliteitsregeling. Aangemelde bedrijven krijgen bezoek van onafhankelijke beoordelaars met kennis van het onderhoud en herstel van groen erfgoed. Deze deskundigen beoordelen aan de hand van objectieve criteria of de bedrijven voldoen aan de gestelde kwaliteitseisen, zowel op vakinhoudelijk als op organisatorisch gebied. De nadruk ligt op een daadwerkelijk vakbekwame voorbereiding en uitvoering van de werkzaamheden in het groene erfgoed. Hoveniersbedrijven die hebben aangetoond dat zij aan de vereiste kwaliteitseisen voldoen, worden opgenomen in een openbaar register. Opdrachtgevers hebben toegang tot dit register. Het wordt beheerd door de Monumentenwacht Gelderland, zie www.kennisenkunde.info.